

DR. LORENZO DOJMI DI DELUPIS – VIŠKI “GEPARD”

DR LORENZO DOJMI DI DELUPIS – THE “GATTOPARDO” FROM VIS

Mirko Jamnicki Dojmi*

“Gomila seljaka bila je nijema ali iz nepokretnih očiju izbijala je radoznalost bez neprijateljstva, jer su seljani Donnafugate gajili nekakvu naklonost prema svojem trpeljivom gospodaru koji je tako često zaboravljao zahtijevati dažbine i male zakupnine.”

Giuseppe Tomasi di Lampedusa: Gepard

SUMMARY

Dr Lorenzo Dojmi di Delupis (1845-1927) was a descendant of a respectful aristocratic family from Vis. His father was Peter Dojmi di Delupis (1809-1886), an attorney, a moderate pro-Italian autonomist, and a mayor of Vis, and his mother was Margherita Siminati. As soon as he graduated from the Medical University of Graz in 1870, he joined the Ottoman army as a physician for a two-year journey in which he reached as far as Baghdad and Basra. He left notes about this dramatic, juvenile adventure in his diaries. In 1878, he married a Viennese girl Maria Neidl and brought her home to Vis, where he got a position of municipal doctor. He had an extraordinary diagnosing acuity, great sympathy for patients, and was always willing to help, which is why he was adored by all the people of Vis, whether they agreed with his autonomist ideas or not, and soon became “the father of Vis”. He was the first to warn of leprosy in Dalmatia, when he diagnosed two cases in Vis. Beside medicine and politics, he was also a passionate botanist. He was the first to seed palms in Vis and to

* Medicinska škola Dr. Ante Kuzmanića, Zadar

Adresa za dopisivanje: Prim. dr. Mirko Jamnicki Dojmi. Ul. B. Karnarutića 6, 23000 Zadar; E-mail: mjamnickidojmi@yahoo.com

grow a palm nursery with his agronomist son Peter Dojmi, for the whole of Dalmatia. He also tried breeding ostriches and growing Mexican coffee. He funded a small meteorological station in Vis, and planned to open a health resort with professor Schröter from Vienna. Even though Lorenzo Dojmi di Delupis held the great Italian culture very dear, his vocation as a physician and humanist inclination never let him burn with the fervour of a political extremist. Thanks to his psychophysical stability, he overcame numerous difficulties in life and retained faith in people.

All these traits evoke Prince Salina, the leading character of the renowned novel *Il gattopardo* (The Leopard) by Giuseppe Tomasi di Lampedusa, which is why the author has so entitled this article „The Gattopardo of Vis“.

Key words: Lorenzo Dojmi di Delupis, Vis, Dalmatia, History of medicine, Dalmatian autonomist, 19th century, 20th century

UVOD

Dr. Lorenzo Dojmi di Delupis (1845.–1927.) potomak je više grane ugledne plemićke obitelji Dojmi di Delupis. Sin je Petra Dojmija di Delupisa (1809.–1886.), pravnika i dugogodišnjega viškog načelnika, i majke Margerite Siminiati koja potječe iz obitelji viških posjednika [1]. Njegovi su stričevi dr. Lujo Dojmi di Delupis (1812.–1882.) koji je doktorat medicine i kirurgije te magisterij porodništva stekao u Padovi 1839. [2,3], i Stjepan Dojmi di Delupis (1806.–1869.), carski i kraljevski pokrajinski prefekt u Kotoru. Njegov je nećak dr. Lovro Dojmi di Delupis (1899.–1965.), liječnik-preventivac štamparovske provenijencije, istraživač, medicinski pisac široka raspona interesa i književnik [4,5]. Autor knjige pjesama *Passiflora* i pisac nekoliko knjiga istančane i osebnije proze na oba jezika: hrvatskom i talijanskom (primjerice, za opširniju prozu *Io e le chiocciole* dobio je *Premio nazionale Gastaldi* 1958.).

Viška obitelj Dojmi di Delupis pripadala je umjerenim autonomašima talijanske provenijencije, uz iznimku dr. Lovre Dojmija koji je bio hrvatski orijentiran.

Unatoč tome, brojna događanja primjerom su koliko je obitelj Dojmi bila cijenjena ne samo od političkih istomišljenika, već i od oporbe, a osobito od viškog puka. Kad je 12. svibnja 1875. car Franjo Josip posjetio Vis, prigodnom dobrodošlicom u ime naroda dočekao ga je i pozdravio gradonačelnik Petar Dojmi (Lorenzov otac), a potom se Njegovo Visočanstvo uputilo na ručak u stan gradonačelnikova brata dr. Luje Dojmija gdje je primio poklonstvo svećenstva i činovništva Visa [6,7].

ŠKOLOVANJE, STUDIJ MEDICINE, BAGDADSKA AVANTURA

Lorenzo Dojmi rodio se na Visu 8. siječnja 1845. Dobrotom strica Stjepana, prefekta u Kotoru, koji ga je materijalno pomagao, završio je osnovnu školu u Kotoru, zatim gimnaziju (iskusovački kolegij) u Dubrovniku i Zadru. Studij medicine upisao je u Grazu i diplomu doktora medicine stekao 20. srpnja 1870. Osam godina poslije oženio se u Beču Marijom Neidl (1853.–?), koju je doveo na svoj rodni Vis i s kojom je imao deveteoro djece.

Pomalo pustolovnog duha, Lorenzo Dojmi je za vrijeme studija pobjegao u Rijeku kako bi se s nekolicinom prijatelja unovačio u garibaldinskim četama, no to se ipak nije ostvarilo. Pripravnički liječnički staž obavio je u Beču, u bolnici okruga Weiden, a nakon završenog staža, za mršavu plaću, namješten je kao liječnik u ekspozituri grada Beča. Slučaj je htio da je u tim danima ekonomske restrikcije u Beču jedna turska komisija novačila mlade liječnike da se pridruže turskoj vojsci koja je na području Eufrata i Tigrisa ratovala protiv beduina, ali i protiv kolere. Lorenzo Dojmi prijavio se na ponuđeno mjesto i s nekoliko svojih kolega krenuo na dug i opasan put do Bagdada. Obvezao se turskoj vladi na službu u trajanju od dvije godine, uz mjesečnu naknadu od 400 franaka (300 u valuti, a 100 u živu) i uz mogućnost obavljanja privatne liječničke prakse. Iz korespondencije s roditeljima saznajemo kako je osnovni poticaj za ovaj čin bila želja da zaradi nešto novca i vrati dugove u koje je zapao još kao student.

Golemi put koji je prešao, što jašući na mazgi (često rušeći se s nje i po dva puta dnevno), što vozeći se na *beleku* (vrsta splavi) od Dyarberkira do Bagdada, započeo je koncem lipnja 1871., a završio se negdje u prosincu 1872.

Putovanje i služba bili su iznimno naporni, nerijetko i za život opasni, poglavito zbog loše i neredovite prehrane i nehigijenskih uvjeta života. Trojica njegovih prijatelja na putu su umrla od kolere, plaća nije bila ni izdaleka kako je utanačeno ugovorom, o nekoj uštedi novca moglo se samo sanjati, pa je služba Lorenza Dojmija u turskoj vojsci potrajala nepunu godinu i pol, nakon čega je odlučio vratiti se kući. Iz sačuvanih pisama roditeljima i natuknicama iz dnevnika koji je vodio tijekom dugih mjeseci, stječe se jasnija slika kroz kakva je sve iskušenja prošao mladi liječnik Lorenzo Dojmi. Prilažemo ovdje izvod iz jednog pisma roditeljima na Vis (najvjerojatnije pisanog početkom rujna 1871.) iz kojega je razvidno kroz kakve je poteškoće prolazila karavana putem do Bagdada.

“Dragi moji roditelji. Prije svega moram vam kazati kako sam zahvaljujući Presvijetloj Djevici Mariji još uvijek živ i zdrav. Nakon 68 dana tegobnog puta, evo me napokon u stanju držati pero u ruci kako bih vam uputio srdačan pozdrav. Koliko puta ste posumnjali u moje postojanje? Uistinu, dragi roditelji, nikada prije kao ovih mjeseci nisam tako ozbiljno razmišljao o smrti.

Na dan 5. srpnja krenuli smo iz Samsuna. Nemoguće mi je opisati vam zbrku koja je vladala među nama prije nego što smo se doveli u stanje da uopće možemo krenuti na put. Najteže od svega bilo je priviknuti se na jahanje bez sedla i stremena. Naše su mazge bile opremljene na sljedeći način: veliki komad tkanine (čohe) pokrivao im je leđa, bočno su im se nalazile dvije vreće, a iznad njih svatko je nosio svoj madrac. Osim toga, svaka je životinja imala najmanje 20-ak zvona. Naša se karavana sastojala od 15 osoba: 4 liječnika, 3 ljekarnika, turskog časnika, mog kirurga sa ženom i 5 vodiča. Naša je odjeća bila smiješna; ja sam, na primjer, bio obučen ovako: par bijelih čizmica, plave hlače, crveni pojas, flannelska košulja, slamnati šešir s velikim bijelim velom, imao sam uza se revolver koji mi je dao M. P. u Konstantinopolu, nož i lulu. Uvečer pak čizmice za kišu, kaput od voštanog platna i fes. Prvih dana putovanje je bilo dosta ugodno, vegetacija obilna, bili smo dobro opskrbljeni kruhom, sirom, kavom, rižom itd. U jednom trenu ostali smo bez svega. Putovi su postali neravni, a putovanje nesigurno. Štoviše, kao što ćete vidjeti poslije, svi su se moji suputnici razboljeli. Ne biste povjerovali s kakvom sam pohlepom jeo kruh, češnjak i kapulu. Čašica rakije značila mi je više od boce šampanjca. Mnogo sam puta imao prigodu jesti neka druga jela, ali da ne bih umro od gladi, radije bih uzeo komad kruha nego najvrsnija jela iz turskih tanjura. Nečistoća Turaka nadilazi sve na ovome svijetu. Tu i tamo dogodilo se da me zapadnu jaja ili mlijeko i tada sam bio vrlo sretan. Većinom smo noću spavali na otvorenom i to me radovalo jer se u turskim kućama od gamadi (insekata) ne mogu zatvoriti oči. Prvih dana noći su bile neopisivo hladne. Svatko od nas morao je noću provesti jedan sat na straži jer su položaji bili vrlo opasni. Srećom, samo smo jednom za cijeloga putovanja bili izloženi opasnosti. Svakodnevno smo jahali najmanje sedam sati. Posljednjih dana kretali smo na put noću zbog nepodnošljivih vrućina danju. Jednog jutra, nakon šest sati putovanja, uspjelo mi je pronaći malo vode za piće. Poneko od nas padao bi više puta s mazge. Sirota žena mog kirurga rušila se s mazge skoro svaki dan. Pa ako mi se Nebo smiluje da vas jednog dana zagrlim, dragi moji roditelji, neću vas nikad više napustiti.

Budite ipak spokojni, sve poteškoće i opasnosti sad su nadvladane; u Bagdadu se zasad osjećam jako dobro.

Od Djarberkira do Bagdada putovali smo Tigrisom na 'beleku' (splav položena na mješine od govedih mjehura napunjenih zrakom). Prvih pet dana nije išlo lako jer je bio vrlo nizak raz vode, pa smo više puta morali napustiti splav kako bi 'belek' mogao nastaviti plov. Naš je 'belek' tri puta pretrpio velike havarije dok je prolazio kroz katarakte; oštetilo se više od 30 mješina. Konstrukcija 'beleka' bila je klasična; 160 mješina iznad kojih su drvene gredice, a na njima dva šatora, jedan za 8 osoba, drugi za kirurga i njegovu ženu. Skoro svakog sata bacao sam se u rijeku. Obično smo se nakon 16 sati vožnje zaustavljali da skuhamo rižu. Nerijetko nam se pružala mogućnost da kupimo lubenice, grožđe i smokve. Nemojte misliti da pretjerujem ako vam kažem da sam, vidjevši prvi put grožđe, pomislio na Vis i da me obuzelo ganuće.

Napokon, 4. rujna, gotovo bez odjeće, prispjeli smo u Bagdad. Direktor bolnice lijepo nas je primio. Četvrtog dana bio sam dodijeljen V. bataljunu lovaca. Svako jutro u 8 obavam redovitu vizitu i zadovoljan sam. U 5 ujutro obično pijemo kavu, u 11 ručamo, zatim se ide na spavanje, u 18 je večera, a u 19 je već svatko u svome krevetu.

Molim vas da udovoljite mojoj želji i udesite služenje svete mise Madonni iz Campogranda jer sam jedino uz pomoć Marije smogao snage suprotstaviti se i nadvladati brojne teškoće...

Bit ću sretan da se zadržim u Bagdadu u nadi da ću moći uštedjeti poneku liru, iako vlada posvemašnji nedostatak novca zbog pobune Arapa. Već tri godine ovdje nije pala kiša..." [8].

LIJEČNIK NA VISU

Vraćajući se u Europu, u Konstantinopolisu je kucao na vrata raznih konzulata nastojeći doći do obećanog honorara koji mu je po ugovoru pripadao. No sve je bilo uzalud, pa je odustao. Vrativši se oporavljen i, kako piše u jednom pismu roditeljima, deset godina pomlađen, u europski uljudbeni okvir, uskoro ga zatičemo u Trstu gdje kao liječnik kratko vrijeme radi u Državnim željeznicama (*Le ferrovie dello Stato*). Na poziv jednog prijatelja sa studija odlazi u Dalmaciju i zapošljava se kao općinski liječnik u Sinju. I ovdje se zadržava kratko, a nakon što se pokazala potreba za općinskim liječnikom u Visu, napokon ga vidimo kao liječnika na rodnoj grudi.

Tek tu, na Visu, započinje njegova istinska medicinska djelatnost stručnjaka i humanitarca, ali se ona zbog njegove političke orijentacije i angažmana ne odvija pravocrtno i samorazumljivo, već nerijetko biva začinjena gorkim okusom političke borbe, prepletena tegobama i radostima, nadanjima i razočaranjima. Evo kako ga opisuje Randi u svom eseju:

“Dr. Lorenzo Dojmi držao je posao liječnika istinskom misijom i obavljao ga je besprimjernim samoprijedorom te je ubrzo stekao naklonost i poštovanje puka. Ne samo što je nerijetko vlastitim novcem pomagao siromašne, nego je to često radio i hranom iz svoje kuhinje. Uvijek spreman i neumoran stizao bi do uzglavlja svakoga bolesnika, čak i onda kad se pacijent nalazio u najzabitijem dijelu otoka. Uvijek vedar i duhovit, očinski pronicav, već i samom svojom pojavom ohrabrio bi bolesnike. Bio je na glasu kao iznimno stručan liječnik, navlastito za plućne bolesti. Neprijatelji su mu pripisivali samo jednu slabost: preveliki optimizam. No taj se njegov optimizam temeljio na svijesti o vlastitim sposobnostima” [9].

Vijesti o njegovim liječničkim sposobnostima i uspjesima te o iznimnoj humanosti usmenom su predajom stigle i do naših dana, no ono na osnovi čega utemeljeno možemo govoriti o njegovim medicinskim postignućima, promišljanjima i vizijama rijetki su objavljeni radovi koji su iza njega ostali. Svi su tiskani u bečkom medicinskom tjedniku *Medicinische Wochenschrift*.

Prvi od njih odnosi se na prikaz dviju pacijentica oboljelih od lepre (gube). Unatoč tada uvriježenom mišljenju stručnjaka kako lepre u Dalmaciji nema, Lorenzo Dojmi prvi je dokazao postojanje lepre ne samo na obalnom području Dalmacije, već i na dalmatinskim otocima [10]. U svom radu opisuje jednu osamnaestogodišnju djevojku, navodeći bitne anamnestičke podatke i brojne karakteristične znakove po kojima je posumnjao da se u pacijentice radi o lepri. Ordinira joj antileproznu terapiju (krezot) i šalje je na daljnju obradu i liječenje u tršćansku Državnu bolnicu. Tamo se mikrobiološkim pregledom leproznog tkiva detektira *mycobacterium leprae* u velikim količinama i potvrđuje točnost njegove dijagnoze. Ujedno, pacijentica je izazvala golemo zanimanje tršćanskih liječnika od kojih mnogi nikad nisu vidjeli “gubavca”. Pacijentica se zarazila od 26-godišnje susjede s kojom je često komunicirala, a ovu je najvjerojatnije zarazio otac pomorac. Pomno su opisani simptomi i ove druge leprozne bolesnice. Dvije je pacijentice, na zamolbu dr. Dojmija, već na Visu pregledalo još nekoliko kolega liječnika jer je Dojmi htio biti siguran u točnost svoje dijagnoze. Svi su potvrdili da je riječ o lepri, a konačan sud

Dr. Lorenzo Dojmi di Delupis sa suprugom i djecom
Dr. Lorenzo Dojmi di Delupis with wife and children

da je dijagnoza točna dao je jedan od tada najvećih autoriteta iz područja kožnih i spolnih bolesti, prof. dr. Isidor Neumann, poznati dermatovenerolog u Beču (radio je na Klinici za sifilis), kojem je Dojmi uputio fotografije obje bolesnice i uzorak čvorića starije pacijentice na bakteriološku dijagnostiku. Osim što je dr. Neumann izrazio želju da se obje pacijentice pošalju na bečku kliniku radi daljnjeg promatranja, napisao je i kratko pismo Lorenzu Dojmiju: “Čestitam na vašoj konstataciji, u slučaju o kojem ste mi pisali doista je riječ o gubi, a vi ste prvi koji je ustvrdio slučaj gube u Dalmaciji. Mikroskopski pregledi u svezi s ovim slučajem dali su pozitivne rezultate, karakteristični, specifični bacili pronađeni su i u staničnom i u vezivnom tkivu.” [11]. Potrebno je dodati da su Dojmija, kada je priopćio kako sumnja na lepru u dvije pacijentice, neki kolege izvrnuli podsmijehu. No stanovit broj kolega iz Splita i Trsta, ali i onih iz austrijske mornarice koji su se u prolazu zatekli na Visu, pokazao je veliko zanimanje za dvije bolesnice. No trijumf dr. Dojmija bio je popraćen pomalo ironičnim epilogom. Naime, općinske sanitarne vlasti osudile su ga na plaćanje novčane kazne budući da slučajeve lepree nije prijavio na za to propisanim obrascima za bolesti od javnozdravstvenog značenja, što je pripadalo u nadležnost oblasne sanitarne vlasti u Zadru! [12].

Drugi njegov rad obrađuje klimatološko-turističku temu.

Vis kao pučinski otok u stanovitom je smislu *ultima Thule* jadranskih insularnih entiteta. Smješten na povoljnoj sjevernoj geografskoj širini i istočnoj geografskoj dužini, Vis je, poput susjednog Hvara, klimatski eldorado. Stoga nije čudno što je Lorenzo Dojmi došao na ideju i osmislio uređenje i podizanje klimatskog lječilišta na Visu.

U feljtonu *Vis kao lječilište u Dalmaciji*, objavljenom 1898. [13], piše o brojnim pogodnostima više klime. Bujna mediteranska vegetacija, uspjevanje južnog voća (agrumi, smokve, datulje), čist morski zrak, visok postotak godišnje insolacije, razmjerno male temperaturne oscilacije i razlike u godišnjim dobima, ali i u rasponima dnevne temperature govore o tipičnoj blagosti klime u mediteranskom krajobrazu. Kao jednu od potvrda za blagost klime autor navodi podatak kako mu je uspio uzgoj mladih nojeva koji su se i preko zime zadržavali na otvorenom! Navodi radove i studije drugih autora o prednostima više klime za rekonvalescente, oboljele od astme, anemije i živčanih bolesti. Na Visu je tuberkuloza rijetka bolest, a “engleska bolest” (rahitis) gotovo nepoznata. Da bi što egzaktnije potkrijepio svoje tvrdnje, uspoređuje godišnje i dnevne temperature Visa s otokom Krfom, Opatijom i Nicom. Tako prosječna temperaturna razlika između

Krfa i Visa iznosi samo 0,5 stupnjeva Celzijevih (no temperatura na Visu znatno je postojanija), dok je Vis u laganoj prednosti u odnosu na Opatiju, a vrlo sličan Nici, s tim da je u Nici središnja dnevna temperatura nešto viša, dok je jutarnja nešto niža od one na Visu. Te je usporedbe prikazao u tablicama u kojima su iznesena mjerenja obavljena za 1895./96. godinu. O svom je trošku utemeljio malu meteorološku stanicu, a izvješća o osnovnim meteorološkim parametrima slao je od 1895. *Carskom i kraljevskom Uredu za meteorologiju i zemljin magnetizam* u Beču. Od tog je vremena Vis uvršten u klimatska lječilišta. U članku se posebno osvrće na pojavu tuberkuloze. Spominje kako se tijekom njegove 20-godišnje liječničke prakse pokazalo da su se tuberkulozni bolesnici koji su na Vis došli u subakutnom stadiju bolesti vrlo brzo oporavljali, a bolest je stagnirala već nakon nekoliko tjedana. Ističe i kako je pratio bolesnike od tuberkuloze koji su oboljeli još kao djeca, a doživjeli su i više od sedamdeset godina. Statistički podaci za 25-godišnje razdoblje (1870.–1894.) pokazuju da je vrlo mali postotak umrlih od tuberkuloze (svoga 7,75%) u odnosu na ukupni mortalitet, što je prikazao u zasebnoj tablici. Mjesto je podijeljeno u tri područja: Kut, Luka i Mala Banda. Najmanje oboljelih od plućnih bolesti i tuberkuloze ima u predjelu Male Bande, smještene u najzapadnijem dijelu naselja. Autor predlaže da se lječilišni hotel podigne upravo u Maloj Bandi kraj lokacije na kojoj se davno, za rimske uprave, nalazilo javno kupalište. O iznimnim klimatskim prilikama Visa pozitivno se izrazio i prof. dr. Schrötter u Beču i suglasan je da bi na Visu trebalo urediti postaju za klimatsko lječilište, a arhitekt ing. Hugo Zimmermann, iz Badena kraj Beča, izradio je nacrt i troškovnik za *Lječilišni salon/Kursalon* i hotel kapaciteta trideset osoba. Na kraju članka Lorenzo Dojmi govori o ljepotama i osobitostima viškoga krajolika, želeći mu priskrbiti i turistički *image*. Viško klimatsko lječilište trebalo je zapravo biti nekom vrstom filijale *Udruženja lječilišta Alland*, no 3. svibnja 1896. upravni je odbor Udruženja obavijestio dr. Dojmija kako su trenutačno novčana sredstva nedostatna za poduzimanje daljnjeg širenja kapaciteta.

U svojemu trećem članku *Guba ili siringomijelija?* [14] Lorenzo Dojmi prikazuje pacijenta (pomorac), starog 54 godine, koji od svoje 22 godine pati od slabosti u ekstremitetima (s atrofijom bicepsa i dijela leđnih mišića), s analgezijama i anestezijama dijelova tijela, dakle simptomima karakterističnim za siringomijeliju, no diferencijalno dijagnostički on želi isključiti lepru. Iz opisa razvidni su poremećaji senzibiliteta i trofičke smetnje. Bitna je oznaka siringomijelije da se smetnje senzibiliteta javljaju kao disocijacije osjeta za bol i temperaturu, dok je osjet dodira sačuvan. Dojmi,

međutim, nigdje izrijeckom ne navodi da je u njegova pacijenta osjet dodira sačuvan. Uz tekst su priložene dvije fotografije bolesnika iz kojih se vidi nepravilno držanje pacijentova tijela s izrazitom skoliozom vratne i torakalne kralježnice. Da bi ilustrirao izostanak osjeta boli, autor na jednome mjestu spominje čak kako se pacijent više puta kladio da će zapaljenu šibicu među prstima lijeve ruke držati dok posve ne dogori i okladu je više puta dobio! U svrhu isključivanja lepre dr. Dojmi šalje u Beč prof. Isidoru Neumannu uzorke krvi, sluznice nosa i kože na bakteriološku analizu. Pomno je uzeta anamneza i detaljan *status praesens* pridržavajući se svih propedeutičkih načela te su napravljeni uobičajeni laboratorijski nalazi. Budući da su bakteriološke pretrage uzoraka bile negativne na Hansenov bacil, dijagnoza lepre je otklonjena, a potvrđena je dijagnoza siringomije-lije. Tu dijagnozu potvrdili su i njegovi kolege dr. Kargotić i dr. Karaman, a u tu svrhu pacijent je s Hvara bio pozvan na Vis. Nije dokazano je li riječ o izvornoj siringomijeliji (stvaranje šupljina u leđnoj moždini bez ustanovljenja ikakva patološkog procesa, kao posljedica poremećaja u razvitku leđne moždine) ili pak o simptomima koji nastaju nakon upale, traume, hemoragije, tumora ili kongenitalnih malformacija koje na mjestu patološkog procesa također mogu tvoriti šupljine s istom simptomatologijom.

Od ostalih dijagnostičkih uspjeha dr. Lorenza Dojmija, koji su se sačuvali usmenom predajom, ovdje navodimo jedan vrlo bitan s obiteljske točke motrišta. Naime, Lorenzo Dojmi jedinom je preostalom od petorice braće, bolesnom bratu Luigiju, postavio ispravnu dijagnozu. Evo kako Randi opisuje taj događaj:

“Brat Luigi teško je obolio 1905. i prebačen je na kliniku u Split. Brat liječnik, Lorenzo, postavio je dijagnozu: radilo se o apscesu jetre i savjetovao je hitnu operaciju. Na splitskoj klinici kolegij od 12 liječnika držao je kako se radi o zloćudnom tumoru te da bi svaka operacija bila izlišna. Tad je dogovoreno da se iz Venecije pozove glasoviti kirurg prof. dr. Giordano. I on je u početku držao da se radi o karcinomu jetre. No na uporno inzistiranje dr. Lorenza Dojmija, pristao je izvršiti mali operativni zahvat (laparoskopiju) u svrhu postavljanja dijagnoze kojom se potvrdilo kako je sumnja na apsces bila opravdana. Bolesnik se nakon solidno obavljene operacije potpuno oporavio, štoviše nadživio je i brata i uvijek mu bio zahvalan kao ‘svom spasitelju’” [15].

GOSPODARSTVENIK

Imao je Lorenzo Dojmi i nerv gospodarstvenika te je i na tom polju pokušao ostvariti neke svoje zamisli. Živeći u mikrokozmosu insularnog omeđenja, no osjećajući se istodobno pravim kozmopolitom (govorio je i pisao na četiri jezika), htio je i na tom segmentu uraditi nešto za boljitak otoka.

Dojmijevi su posjedovali razmjerno dosta zemlje, a jedna od najvažnijih poljodjelskih otočnih kultura bio je uzgoj vinove loze. Lorenzo Dojmi uspješno se okušao u uzgoju dobre sorte viškog vina. Još od antičkih vremena glasovito viško vino *opolo* uspio je kultivirati na visokoj razini, što mu je na međunarodnim enološkim izložbama priskrbilo nekoliko laskavih nagrada poput, primjerice, srebrne i zlatne medalje na izložbi vina u Parizu te Velike nagrade/*Grand Prix* na izložbi vina u Sidneyu.

Prisjećanje na nojeve koje je vidio u anatolskoj pustinji za svoga službovanja u turskoj vojsci potaknulo ga je da pokuša s uzgojem divovskih afričkih ptica. Nojevo perje, meso i koža su na cijeni, a u XIX. stoljeću farme nojeva niču i u Europi. Klimatske pogodnosti Visa činile su mu se prikladnima za taj trendovski gospodarski potez. Da bi mu pomogla u tom naumu, korveta Carske i kraljevske austrijske mornarice *Helgoland* ukrcala je pri povratku s Australije nekoliko primjeraka nojeva, no goleme su ptice još na putu prema Visu uginule. Ipak nije odustao od te ideje pa su mu 1888. parobrodom tršćanskog *Loyda Berenice* na otok dovezena tri noja (dvije ženke i mužjak). U svom članku *Vis kao lječilište u Dalmaciji* spominje kako su mladi nojevi (riječ je najvjerojatnije o primjercima dovezenim brodom *Berenice*) na blagoj viškoj klimi boravili na otvorenom prostoru čak i zimi. Ipak, ni te životinje nisu preživjele pa je od farme nojeva morao odustati [16].

Nikada bez ideja i uvijek aktivan, bacio je oko na palme. Ispred jedne svoje vile uredio je vrt palmi koje su dobro uspijevale. Postale su predmetom divljenja i domaćih ljudi, ali i stranaca. Palme su najvjerojatnije prenesene s Kanarskih otoka (tzv. feniks palma, tj. vrsta *Phoenix canariensis*). Rasadnik palmi (prvi u Dalmaciji i na puno širem prostoru) poslije će utemeljiti Lorenzov sin Piero (Petar), po struci agronom (diplomirao u Klosterneuburgu kraj Beča), a palme iz njegova rasadnika dospjet će na splitsku rivu i u druge dalmatinske gradove te u razna europska središta [17].

POLITIČAR

Dr. Lorenzo Dojmi di Delupis politički je pripadao talijanskoj frakciji autonomaša umjerene struje, tzv. *autonomi moderati* [18]. Uopće nije dvojio o svojem talijanskom podrijetlu, jednako kao što nije sumnjao da je Dalmacija dio Italije. Njegov je otac, Pietro Dojmi, bio viški gradonačelnik sve do svoje smrti 1886., a tu je funkciju obnašao s povremenim prekidima gotovo pedeset godina. U to je doba borba narodnjaka na Visu već bila uzela tolikoga maha da je viško općinsko vijeće za novoga gradonačelnika postavilo hrvatskog predstavnika Nikolu pl. Jakšu. Očekivalo se, međutim, da će sin Lorenzo slijediti očev put političara. Autonomaši, stanovnici Visa koji su se osjećali Talijanima, a oni su na otoku u debeloj manjini, nadali su se i željeli ga za sljedećeg gradonačelnika. Jednako tako bilo je i s viškim pukom. Lorenzo Dojmi bio je poštovan i obljubljen od viškog naroda. Stoga je na općinskim izborima godine 1893. došlo do stanovitog proturječja. Naime, I. i II. izborno tijelo većinu glasova dalo je za hrvatsku stranku, a III. izborno tijelo, sastavljeno mahom od pučana i seljaka, dalo je većinu glasova za svog miljenika dr. Dojmija, kojega su nazivali prisnim nadimkom "ocem naroda" i laskavom titulom "ocem Visa". Paradoks je u tome što su upravo oni koji su znali talijanski jezik, dakle pripadnici I. i II. izbornog tijela glasovali za Hrvate, a puk, koji je govorio hrvatskom čakavicom, glasovao je za čovjeka koji se osjećao Talijanom! [19,20]. Unatoč golemoj potpori trećeg izbornog tijela, Lorenzo Dojmi u tom razdoblju nije uspio postati gradonačelnik Visa. Žestoke stranačke borbe i podmetanja, dakako, pripomogli su tome. Nakon sloma Austrije i kratkotrajnog "povratka" Talijana, admiral Millo, tadašnji guverner Dalmacije, dodjeljuje Lorenzu Dojmiju titulu počasnoga gradonačelnika Visa. Talijansko krilo autonomaša ponadalo se tada da će velik dio Dalmacije, kako je bilo predviđeno Londonskim ugovorom, pripasti Italiji i tako će se njihova sudbinska dvojba konačno razriješiti. No odlukama Pariške mirovne konferencije (1919.) Vis, na golemo razočaranje talijanskih autonomaša, nije pripao Italiji, već je dodijeljen Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca (SHS). Time je san svih dalmatinskih "Talijana" da će konačno pripasti Italiji definitivno srušen.

Karakter i temperament Lorenza Dojmija dobro ocrta događaj s najboljim prijateljem iz djetinjstva, Nikolom pl. Jakšom, javnim bilježnikom i poslije ljutim političkim protivnikom. Dojmi, kao gorljivi talijanski autonomaš, a Niko Jakša, kao Hrvat sa snažnim aneksionističkim predznakom, nakon smrti Lorenzova oca 1886., natjecali su se za mjesto gradonačelni-

ka. Kao što je već rečeno, za gradonačelnika je izabran Niko Jakša. Kolika je bila Jakšina netrpeljivost prema nekadašnjemu najboljem prijatelju iz djetinjstva dovoljno ilustrira činjenica da je Lorenzo Dojmi nelegitimnim putem bio otpušten s posla, bez prava na mirovinu! Čaša žuči koju je zbog toga morao ispiti bila je velika, no, kako kaže Randi, “njegov uravnotežen i plemenit duh ostao je uzvišen i blistav, superiorno podnoseći sitna stranačka prepucavanja, nastojeći prekinuti borbu na političkom polju, prizivajući primirje kako bi se u međuvremenu život mogao odvijati normalno” [21]. No godine 1905. kada je bilježnik Niko pl. Jakša prerano preminuo, na opću zapanjenost Višana, posmrtni govor pokojniku napisao je upravo Lorenzo Dojmi, a komemoracija je, na Dojmijev prijedlog, održana upravo u dvorani za sjednice iz koje ga je onomad pokojnik nemilosrdno izbacio. [22].

Vidjet ćemo Lorenza Dojmija, godine 1914., i kao taoca na francuskom brodu *Lansquenette*, kamo je, kako pripovijeda Oscar Randi, dospio zbog jedne nesuglasice. Tada su kao taoci, osim njega, uzeti još neki od najuglednijih Višana: Serafin Topić, Antonio Musina i Nikola Pušić. Časnici *Lansquenettea* tražili su da im mjesto isplati 100.000 kruna u zlatu, inače će grad Vis biti bombardiran. Budući da je jedino Lorenzo Dojmi znao francuski, razgovarao je s časnicima broda. Objasnio im je da Vis ne posjeduje toliki novac u zlatu te da je takvom zahtjevu nemoguće udovoljiti. Poslije se brod s taocima hitno udaljio s Visa jer je u pohod prema njemu krenula eskadrila austrijskih brodova. Kao talac, sa svojim sumještanima, Lorenzo Dojmi je na brodu proveo 19 dana, nakon čega su sva četvorica malim brodom austrijske carine vraćeni na Vis. Dogodovštine iz “talačke epizode” prepričavale su se na Visu još desetljećima, a Lorenzo Dojmi iskazao se kao vrstan kozer i kao talac na brodu i poslije, nakon povratka kući [23].

Talijanski pjesnik, dramatičar i romanopisac, pustolov, “artistički profetašist”, egoman i *dandy*, Gabriele d’Annunzio, opisao je dr. Lorenza Dojmija sljedećim riječima: “Dalmatinac sjajna podrijetla, časnici starina, koji u svojoj kršnoj plemenitosti podsjeća na kakva kapetana galijske, jednog od onih koji govore o precima Venecije, s blistavim sjedinama, lica opaljena slanoćom svih morskih vjetrova i žestinom stotine brodskih juriša.” Nakon što je Pariškom mirovnom konferencijom Vis pripao Kraljevini SHS, d’Annunzio opisuje kako je dični starina, dr. Lorenzo Dojmi di Delupis, uspravne glave i dostojanstveno uspio zadržati suze pokazujući da ga zla sudbina nije slomila [24].

Nakon smrti Lorenza Dojmija, Gaetano Feoli, glavni urednik zadarskih novina *Littorio Dalmatico*, u nekrologu od 27. travnja 1927. smješta Dojmija u stranci dalmatinskih Talijana na visoko mjesto, izravno do Bajamontija, Trigarija, Ziliottija, Salvija, Fenzija, Avoscanija te ostalih istaknutih talijanskih autonomaša. Spominje ga kao čovjeka “kultivirana i oštromna duha; plemića tradicijom i gestom; odvažna i blagotvorna liječnika – koji je, poglavito na Visu, uživao golemu i više nego zasluženu popularnost”. I nakon što je u vrijeme hrvatske dominacije svrgnuta talijanska Općina, Doimi je ostao prvim građaninom otoka Visa, a narod, prema kojem je bio otvoren i uvijek spreman da bratski pomogne, i dalje ga je obožavao [25].

U zadarskoj *Rivista Dalmatica*, glavni urednik Ildebrando Tacconi u svojem je nekrologu zavapio: “Smrću velikodušnog 85-godišnjeg starca, sjajno ocrtanog od strane Gabrielea d'Annunzija, koji je u njemu prepoznao junački korijen našeg naroda, iščezava cijela jedna, možda najžešća epoha naše nacionalne borbe” [26].

Zanimljivo je kako su se pisci nekrologa na prvome mjestu dotaknuli Lorenza Dojmija kao istaknutoga političkog predstavnika dalmatinskih Talijana, a manje su prostora u svojim sjećanjima posvetili Dojmiju kao liječniku, stručnjaku, humanistu i gospodarstveniku.

UMJESTO RASPRAVE I ZAKLJUČKA

Život je dakako puno slojevitiji nego što se to može dočarati u jednom eseju. No ovaj bi prikaz života i rada viškog liječnika Lorenza Dojmija di Delupisa bio kudikamo cjelovitiji da kompletna privatna arhiva i knjižnica obitelji Dojmi nije uništena u Drugome svjetskom ratu [27].

Lorenzo Dojmi bio je polariziran između svoje prvotne dužnosti, dakle poziva liječnika i humanista, i politike koja je zadirala u talijansko autonomastvo. Svoju je “talijansku integralnu svijest” [28] baštiniio od svojih pređa, prije svega od svog oca Petra Dojmija. Lako bi bilo dokazati kako su Dojmijevi podrijetlom Hrvati jer je njihovo prezime Dujmić-Vukašinović jednostavno talijanizirano u Dojmi di Delupis (ili Dojmi Delupis, što je isto). No oni su se po nekom svom osjećaju i sklonosti smatrali Talijanima. Možda je taj osjećaj potjecao iz činjenice što im je plemstvo priznato u Veneciji i godine 1753. upisano u *Libro aureo dei veri titolati* [29,30] te iz pomalo provincijalne želje da se bude pripadnikom jedne više kulture. Možda je u tome bilo ponešto od one *grandezze* od koje su “bolovale” broj-

ne poznate dalmatinske obitelji toga vremena držeći kako su talijanskog podrijetla (Italo-Dalmatinci).

Početak kraja iluzije dalmatinskih Talijana da će jednom zauvijek biti integrirani s Italijom nesumnjivo je najavio Persanov poraz u znamenitom viškom morskom okršaju s Tegethoffom 20. srpnja 1866. godine. Taj žestoki maritimni poraz nadmoćnije talijanske ratne mornarice od slabije austrijske bio je konačna detonacija, nakon koje je ideja dalmatinskoga talijanstva prsnula kao mjehur od sapunice. Sve što je slijedilo nakon toga kobnog datuma, uz tek povremene proplamsaje nade, za autonomaše je bila samo jalova borba s negativnim ishodom, što ga je konačno zapečatila Mirovna konferencija u Parizu 1919. godine. Unatoč Londonskom ugovoru, Wilson i družina nisu Vis (kao ni ostale dijelove Dalmacije) dodijelili Italiji, već Kraljevini SHS. Vjerujem kako je većina talijanskih autonomaša slutila da se približava kraj njihovu snu da će biti pripojeni Italiji, ali nisu bili spremni prihvatiti takvu mogućnost kao skorašnju zbilju.

Autonomaštvo, međutim, nije bilo samo “konformistička, elitistička i konzervativna ideologija”, već je imalo i brojne pozitivne društvene učinke jer je, ponajprije “liberalna elita stranke oblikovala pokret na temelju građanskih liberalnih vrijednosti 19. stoljeća” [31].

Premda je bio plemić, Lorenzo Dojmi posjedovao je empatiju za bližnjeg i znatnu dozu socijalne osjetljivosti. Volio je društvo, bio je duhovit i zabavan. Kao liječnik iznimno savjestan i požrtvovan. Spasio je živote mnogim bolesnicima pravodobno postavljajući dijagnozu, određujući učinkovitu terapiju ili ih upućujući na daljnju obradu i tretman u veća središta: Split, Trst, Beč.

Držim kako pitanje izrazite naklonosti puka prema Lorenzu Dojmiju nije tek odraz pučkog imaginarija da gospodaru uvijek, bio on dobar ili loš, treba iskazivati poštovanje, kao ni tvrdnja uvaženoga Grge Novaka da je Dojmi uspio “zavesti” seljake pa je tako pridobio njihove glasove [32], već kako je to ponajprije “zasluga” Dojmijeve dobre i srdačne naravi, vesela i otvorena karaktera, liječnika spremnog svakome pomoći u nevolji i bolesti, a upravo te ljudske kvalitete u njemu puk je prepoznao.

Nakon što su 4. veljače 1944. posljednji Dojmi napustili Vis u legalnom zbjegu zajedno s ostalim civilnim stanovništvom otoka, cjelokupna imovina im je 5. listopada 1946., farsičnom sudske presudom Kotarskog suda u Visu [33] – konfiscirana. Danas se stječe dojam kako postoji stanovita

društvena amnezija na dio onoga što su Dojmijevi značili i pridonijeli u kulturalnom i humanističkom aspektu njihova postojanja na otoku Visu.

Stoga bi bilo potrebno, *sine ira et studio*, ponajprije lišivši se pristranih – kako osobnih, tako i političkih (pr)ocjena – napisati objektivan prikaz o značenju ove istaknute viške obitelji.

LITERATURA

1. Randi O. Il Dott. Lorenzo Dojmi di Delupis padre di Lissa, La Rivista Dalmatica (Zara) XXIV./1943., fasc. II., str. 7
2. Dugački V. Dojmi, Lujo (di Delupis). Hrvatski biografski leksikon. Zagreb: L.Z. "Miroslav Krleža", 1993., str. 455
3. Kordić Š. Dalmatinski liječnici žrtve svoga zvanja u XIX stoljeću. Saopćenja "Pliva", 18 (1975) 3; 165-175
4. Dugački V. Dojmi, Lovro (di Delupis). Hrvatski biografski leksikon. Zagreb: LZ "Miroslav Krleža", 1993., str. 455
5. Esih I. Dojmi di Delupis, Lovro, Lorenzo. Leksikon pisaca Jugoslavije, I. Matica Srpska, 1972; str. 654-655
6. Novak G. Vis. Knjiga prva. Od VI. st. pr. n. e. do 1941. godine. Zagreb: Izdavački zavod Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 1965., str. 245
7. Kuničić P. Viški boj (pretisak). Zagreb: Dom i svijet, 1996., str.173
8. Randi O. Op. cit. str. 10-11.
9. Randi O. Op. cit. str. 14.
10. Gjivanović J. Zdravstveni izvještaj Dalmacije za godine 1903, 1904 i 1905, Zadar, 1908:146.
11. Dr. Lorenz Ritter Dojmi v. Delupis. Zwei auf Lissa in Dalmatien beobachtete Fälle von Lepra. Wiener Medicinische Wochenschrift, 1897;39:1800-1804.
12. Randi O. Op. cit. str. 14.
13. Dr. Lorenz Ritter Dojmi v. Delupis. Lissa in Dalmatien als Curort. Wiener Medicinische Wochenschrift, 1898;8:369-373.
14. Dojmi di Delupis L. Lepra oder Syringomyelie? Separatabdruck aus der "Wiener Medicinischen Wochenschrift". 1904;23:1-6.
15. Randi O. op. cit. str. 15.
16. Randi O. op. cit. str. 19.
17. Jamnicki Dojmi M. Dojmijev rasadnik palmi na Visu. Prirodoslovlje 2010; 10;1-2:117-126.

18. Vrandečić J. Dalmatinski autonomistički pokret u XIX. stoljeću. Dom i svijet. Zagreb. 2002., str. 144.
19. Novak G. op. cit., str. 252.
20. Randi O. op. cit., str. 17.
21. Randi O. op. cit., str. 16.
22. Randi O. op. cit., str. 18.
23. Randi O. op. cit. str. 21-22.
24. D' Annunzio G. La penultima ventura. Milano: Arnoldo Mondadori Editore, 1974., str. 428.
25. Feoli G. Lorenzo Doimi di Delupis. U: Il Littorio Dalmatico. Zara. Mercoledì, 27 aprile 1927.
26. Tacconi I. Cronache Dalmate. U: La Rivista Dalmatica. Zara. Fasc.II., anno IX. giugno, 1927.:57
27. Berić D. Arhivi grada Visa. "Arhiva grada Splita". Split, 1958, sv. 1., str. 20.
28. Vrandečić J. op. cit., str. 51.
29. Granić M. Dalmatinske obitelji u "Libro aureo dei veri titolati" mletačkog magistrata nad feudima. Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, 30 (17);1990/91:176
30. Durbešić I. Časna plemićka viška obitelj Doimi di Delupis i obmanjivači. Glasnik Hrvatskog plemićkog društva, 2008; 6:34.
31. Vrandečić J. op. cit. str. 11.
32. Novak G. Vis. Op. cit., str. 254 -55.
33. Kotarski sud u Visu. Presuda u ime naroda R – I 86/45 – 12 (5. X. 1946).

SAŽETAK

Dr. Lorenzo Dojmi di Delupis (1845.–1927.) odvijetak je ugledne viške grane plemićke obitelji Dojmi di Delupis. Sin je Petra Dojmija di Delupisa (1809.–1886.), pravnika, umjerenoga dalmatinskog autonomaša talijanske provenijencije, dugogodišnjega viškog načelnika i Margherite Siminiati. Kao tek završeni liječnik, s diplomom Medicinskog fakulteta u Grazu (1870.), Lorenzo Dojmi di Delupis krenuo je na dvogodišnji put kao liječnik turske vojske dospjevši čak do Bagdada i Basre. O toj dramatičnoj mladenačkoj pustolovini ostavio je pisano svjedočanstvo u svojim dnevnicima. Godine 1878. ženi se Bečankom Marijom Neidl, koju dovodi na Vis gdje djeluje kao dugogodišnji općinski liječnik. Ističe se dijagnostičkim darom, iznimnom humanošću i požrtvovnošću za pacijente te iako po političkoj orijentaciji pripadnik talijanskog autonomaškog krila, obljubljen je od puka koji mu dodjeljuje laskavi naziv "otac Visa". Dijagnosticirao je dva slučaja lepre na Visu i tako bio prvi koji je ustvrdio postojanje ove bolesti u Dalmaciji. Osim medicinom i politikom, bavio se i poljodjelstvom. Na Visu je prvi započeo sadnju palmi koja je, istom pod stručnim rukovođenjem njegova sina Petra Dojmija, agronoma, prerasla u prvi rasadnik palminih mladica u Dalmaciji. Okušao se i u uzgoju nojeva i meksičke kave. Osobnim investiranjem utemeljio je malu meteorološku stanicu na Visu, a s profesorom Schröterom iz Beča planirao je otvoriti klimatsko lječilište. Liječnik i humanist, Lorenzo Dojmi di Delupis bio je izrazito naklonjen velikoj talijanskoj kulturi, no nikada nije zapadao u politički ekstremizam. Zahvaljujući svome psihofizičkom ravnovjesju prebrodio je brojne životne nedaće i, unatoč svemu, sačuvao vjeru u ljude. Nalazeći niz podudarnosti između Lorenza Dojmija di Delupisa i kneza Saline iz glasovitog romana Giuseppea Tomasija di Lampeduse Gepard, autor u naslovu koristi sintagmu "Viški Gepard".

Ključne riječi: Lorenzo Dojmi di Delupis, Vis, Dalmacija, povijest medicine, autonomaštvo, XIX. i XX. stoljeće